

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «Δημόκριτος» - Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης»

**Η ΑΥΤΟΑΝΤΙΛΗΨΗ ΚΑΙ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ
ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΜΕ ΚΑΙ ΧΩΡΙΣ ΜΑΘΗΣΙΑΚΕΣ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ: ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ**

**SELF-PERCEPTION AND SELF-ESTEEM OF SECONDARY STUDENTS
WITH AND WITHOUT LEARNING DISABILITIES: A COMPARATIVE STUDY**

Της Καραμούτη Ανθής

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται
στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του
Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τ.Ε.Φ – Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο
Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της
ένταξης»

Η τριμελής επιτροπή:

1. ΓΑΛΑΝΤΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ-ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ-ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

2. ΜΗΤΣΙΑΚΗ ΜΑΡΙΑ

ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ-Τ.Φ.Ε.-ΔΠΘ

3. ΡΙΖΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ-Ι.Π.Τ.-Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. "ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ"

Κομοτηνή/Αθήνα 2018

Περίληψη

Για πολλές δεκαετίες η επιστημονική κοινότητα παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον για την αυτοεκτίμηση και την αυτοαντίληψη των μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες, ιδιαίτερα εκείνων που φοιτούν στο δημοτικό. Αντιθέτως, σχετικά ερευνητικά αποτελέσματα για εφήβους μαθητές με το συγκεκριμένο μαθησιακό προφίλ είναι αρκετά περιορισμένα, ιδιαίτερα στη χώρα μας. Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει τη σχέση των μαθησιακών δυσκολιών των μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με την αυτοαντίληψη και την αυτοεκτίμησή τους. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το ψυχομετρικό εργαλείο αυτοαναφοράς ΠΑΤΕΜ III, το οποίο αναδεικνύει την αντίληψη των εφήβων για τη γενική σχολική τους ικανότητα, την ικανότητα στα μαθηματικά και τα γλωσσικά μαθήματα, τις σχέσεις με τους συνομηλίκους, τους στενούς φίλους και τους γονείς, τη φυσική εμφάνιση και την αθλητική ικανότητα, τη συμπεριφορά-διαγωγή και την αυτοεκτίμηση. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 106 μαθητές δημόσιων σχολείων της Πάτρας, ηλικίας 13-15 ετών. Από την παρούσα συγκριτική μελέτη που υλοποιήθηκε μεταξύ των μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες και των μαθητών χωρίς μαθησιακές δυσκολίες τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι μαθησιακές δυσκολίες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των αντιλήψεων των μαθητών της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας όσον αφορά τη γενική σχολική ικανότητα, την ικανότητα στα μαθηματικά και τις σχέσεις με τους συμμαθητές τους, καθώς η ομάδα με τους συμμετέχοντες τυπικής ανάπτυξης παρουσίασε σε αυτούς τους τομείς κατά μέσο όρο θετικότερη αντίληψη. Επιπλέον, η αυτοεκτίμηση δεν φάνηκε να διαφοροποιείται κατά μέσο όρο μεταξύ των ομάδων, όπως επίσης η αυτοεκτίμηση με την αυτοαντίληψη της φυσικής εμφάνισης φάνηκε να έχουν γραμμική συσχέτιση. Τέλος, η συμβολή και οι περιορισμοί της έρευνας περιγράφονται σε αυτή την εργασία.

Λέξεις κλειδιά: εαυτός, αυτοεικόνα, αυτοεκτίμηση, μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, δυσλεξία, μαθησιακές δυσκολίες.

Abstract

For many decades, scientific community has been particularly interested in self-esteem and self-perception of students with learning disabilities/difficulties, especially those who study at elementary school. On the contrary, relative research results for teenagers with this learning profile are quite limited, especially in our country. The aim of this study was to investigate the relationship between the learning difficulties of secondary school students and their self-esteem and self-perception. The psychometric self-report questionnaire PATEM III was used for the collection of the data. This tool evaluates adolescents' perceptions of their global scholastic competence, competence in mathematics and language objects, relationships with peers, close friends and parents, physical appearance and athletic competence, behavior-conduct and global self-worth. The sample of the survey consisted of 106 students from public schools in Patras, aged 13-15 years old. The results from the comparative study between students with learning disabilities and students without learning difficulties showed that learning difficulties play an important role in shaping the perceptions that the students of this particular population have with regard to general school ability, math ability and relationships with their classmates, whereas the group of the participants with typical development a statistically significant more positive perception in these areas. In addition, self-esteem did not appear to in a statistically significant manner among the groups, while self- esteem and self-perception of physical appearance seemed to have a linear correlation. Lastly, the contribution of this study and research limitations are described in this paper.

Key-words: self, self-image, global self-worth, secondary students, dyslexia, learning disabilities

Βιβλιογραφία

- Αναγνωστόπουλος, Δ. Κ. (2001). Η συννοσηρότητα των μαθησιακών διαταραχών. *Αρχεία ελληνικής ιατρικής*, 18(5), 457-465. Ανακτήθηκε 3 Φεβρουαρίου 2018, από <http://iatrotek.org/ioArt.asp?id=15979>.
- Αποστόλου, Π. (2011). *Μαθησιακές και Ψυχοκοινωνικές διαστάσεις της δυσλεξίας: Η οπτική των εφήβων μαθητών και των γονέων τους*. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο. Θεσσαλονίκη, Ελλάδα.
- Baird, G., L., Scott, W., D., Dearing, E., Hamill, S., K. (2009). Cognitive Self-Regulation in Youth With and Without Learning Disabilities: Academic Self-Efficacy, Theories of Intelligence, Learning vs. Performance Goal Preferences, and Effort Attributions. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 28,(7), 881-908. doi.org/10.1521/jscp.2009.28.7.881.
- Baltaci, U. B., Avsaroglu, S. (2017). Investigation of state anger-anger expression and self efficacy perception of secondary school students with and without learning disabilities. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 8(30), 1610-1628.
- Baumeister R.F., Campbell J. D., Krueger J.I. & Vohs K. D. (2003). Does High Self-Esteem Cause Better Performance, Interpersonal Success, Happiness, or Healthier Lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4(1), 1-44. doi: 10.1111/1529-1006.01431.
- Bear, G. G., Minke, K. M., Manning, M. A. (2002). Self-Concept of Student with Learning Disabilities: A Meta-Analysis. *Journal of School Psychology*, 31(3), 405-427.
- Burden, R. (2008). Is dyslexia necessarily associated with negative feelings of self-worth? A review and implications for future research. *Dyslexia, An International Journal of Research and Practice*, 14(3), 188-196. doi.org/10.1002/dys.371.

- Casserly, A. M. (2013). The socio-emotional needs of children with dyslexia in different educational settings in Ireland. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 13(1), 79–91. doi: 10.1111/j.1471-3802.2011.01227.x.
- Cavioni, V., Grazzani, I., & Ornaghi, V. (2017). Social and emotional learning for children with Learning Disability: Implications for inclusion. *International Journal of Emotional Education*, 9(2), 100 – 109.
- Cowley, S. & Γραμμένου Α. (Επιμ.). (2002). *Μαθαίνοντας τα ζιζάνια της τάξης πώς να φέρονται, Γιατί οι μαθητές συμπεριφέρονται άσχημα; Τι μπορώ να κάνω γι' αυτό; Τι δεν πρέπει να κάνω;*. Αθήνα: Ουμάρι.
- Δαφέρμος, Β. (2011). *Κοινωνική στατιστική και μεθοδολογία έρευνας με το SPSS*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη.
- Gans A. M, Kenny M. C. & Ghany D. L. (2003). Comparing the self-concept of students with and without learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 36(3):287-95.
- Girli, A. & Öztürk, H. (2017). Metacognitive reading strategies in learning disability: Relations between usage level, academic self-efficacy and self-concept. *International electronic Journal of elementary education*, 10(1), 1. doi: 10.26822/iejee.2017131890.
- Glazzard, J. (2002). The impact of dyslexia on pupils' self-esteem. *British Journal of Learning Support*, 25(2), 63-69. doi.org/10.1111/j.1467-9604.2010.01442.x.
- Goldston, D. B., Walsh, A., Mayfield, E., Reboussin, B., Sergent, S., Erkanli, A., Nutter, D., Hickman, E., et al. (2007). *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 46(1), 25-32. doi.org/10.1097/01.chi.0000242241.77302.f4.
- Gottman, J. (2011). *Η συναισθηματική νοημοσύνη των παιδιών*. Αθήνα: Πεδίο.

- Grabtree, J., & Rutland, A. (2001). Self- evaluation and Social Comparison Amongst Adolescents with Learning Difficulties. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 11, 347-359. doi:10.1002/casp.634.
- Grayson., L. B. & Scott., W., D., (2009). Cognitive self-regulation In youth With And Without learning disabilities: Academic self-efficacy, theories of Intelligence, learning vs. performance goal preferences, And effort Attributions. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 28(7), 881-908.
- Greenham, S. L. (1999). Learning disabilities and psychosocial adjustment: A critical review. *Child Neuropsychology*, 5(3), 171-196.
- Hamour, B. A. (2014). Students with Learning Disabilities and Challenging Behaviors in Jordan. *International Education Studies*, 7(4), 98-109. doi:10.5539/ies.v7n4p98.
- Harter, S. (1990). Processes underlying adolescent self-concept formation. In R. Montemayor, G. R. Adams & T. P. Gullotta (Eds.), *From childhood to adolescence: A transitional period?* (pp.205-239). Newbury Park, CA: Sage.
- Harter, S. (1999). *The construction of the self: A developmental perspective*. New York: Guilford Press.
- Hen, M. & Goroshit, M. (2014). Academic Procrastination, Emotional Intelligence, Academic Self-Efficacy, and GPA: A Comparison Between Students With and Without Learning Disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 47(2), 116-124. doi: 10.1177/0022219412439325.
- Humphrey, N. (2002). Teacher and pupil ratings of self-esteem in developmental dyslexia. *British Journal of Special Education*, 29(1), 29-36.
- Joyce, T. B. Y. & Shirley, M. (2007). A Rasch Analysis of the Academic Self-Concept Questionnaire. *International Education Journal*, 8(2), 470-484).

- Κάκουρος, Ε., & Μανιαδάκη, Κ. (2002α). *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων: Αναπτυξιακή Προσέγγιση*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δάρδανος.
- Καραπέτσας, Α. (1997). *Η δυσλεξία στο παιδί. Διάγνωση και θεραπεία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Kavale, K. A. & Forness, S. R. (1996). Social Skill Deficits and Learning Disabilities: A Meta-Analysis. *Journal of Learning Disabilities*, 29 (3), 226-237. doi: 10.1177/002221949602900301.
- Κολιάδης, Ε. Α. (2010). *Συμπεριφορά στο σχολείο: αξιοποιούμε δυνατότητες, αντιμετωπίζουμε προβλήματα*. Αθήνα: Γρηγόρη
- Lackaye, T. D. Margalit, M. (2006). Comparisons of Achievement, Effort, and Self-Perceptions Among Students With Learning Disabilities and Their Peers From Different Achievement Groups. *Journal of Learning Disabilities*, 39(5), 432-446.
- Λεονταρή, Α. (1996). *Αυτοαντίληψη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μακρή-Μπότσαρη, Ε. (2001α). *Αυτοαντίληψη και αυτοεκτίμηση: Μοντέλα ανάπτυξη, λειτουργικός ρόλος και αξιολόγηση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μακρή-Μπότσαρη, Ε. (2001β): *Πώς αντιλαμβάνομαι τον εαυτό μου. Ερωτηματολόγιο για την αξιολόγηση της αυτοαντίληψης και της αυτοεκτίμησης μαθητών Α΄, Β΄ και Γ΄ Γυμνασίου*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Margerison, A. (1996). Self-esteem: Its effect on the development and learning of children with EBD. *Journal of Computer Assisted Learning invites submissions for the forthcoming Special Issue: Registered Reports in Computer Assisted Learning*, 11(4), 176-180.
- Manning, M. A., Bear, G. G., & Minke, K. M. (2006). Self-concept and self-esteem. In G. G. Bear & K. M. Minke (Eds.), *Children's needs III: Development, prevention, and intervention* (pp. 341– 356). Washington, DC: National Association of School Psychologists.

- Marsh, H., W., Martin, A. (2011). Academic self-concept and academic achievement: Relations and causal ordering. *British Journal of Educational Psychology*, 81(1), 59-77. doi.org/10.1348/000709910X503501.
- Martinez, R. (2006). Social support in inclusive middle schools: perceptions of youth with learning disabilities. *Psychology in the schools*, 43(2), 197-209. doi.org/10.1002/pits.20142
- Maslow, A. H. (1954). *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row.
- Μαυρομμάτη, Δ. (2006). *Δυσλεξία. Φύση του Προβλήματος και Αντιμετώπιση*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.
- McNamara, J. K., Willoughby, T., Chalmers, Cura, Y. (2005). Psychosocial status of adolescent with learning disabilities with and without comorbid attention deficit hyperactivity disorder. *Learning Disabilities Research & Practice*, 20(4), 234-244. doi.org/10.1111/j.1540-5826.2005.00139.x.
- Montague, M. (1997). Student perception, mathematical problem solving and learning disabilities. *Remedial and Special Education*, 18, 46-53.
- Nelson, J. M. & Harwood, H. (2011). Learning Disabilities and Anxiety: A Meta-Analysis. *Journal of Learning Disabilities*, 44(1), 3-17. doi: 10.1177/0022219409359939.
- Novita, S. (2016). Secondary symptoms of dyslexia: a comparison of self-esteem and anxiety profiles of children with and without dyslexia. *European Journal of Special Needs Education*, 31(2), 279-288. doi.org/10.1080/08856257.2015.1125694.
- Παντελιάδου, Σ. (2000). *Μαθησιακές Δυσκολίες και Εκπαιδευτική Πράξη: Τι & Γιατί*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Παπάνης, Ε. (2011). *Η Αυτοεκτίμηση, Θεωρία και αξιολόγηση*. Ανακτήθηκε στις 2 Φεβρουαρίου 2018, από <https://www.researchgate.net/publication/275954290>.

- Passe, N. A. (2006). How Dyslexic Teenagers Cope: An Investigation of Self-esteem, Coping and Depression. *Dyslexia*, 12, 256–275. doi: 10.1002/dys.318.
- Peleg, O. (2009). Test anxiety, academic achievement, and self-esteem among Arab adolescents with and without learning disabilities. *Learning Disability Quarterly*, 32(1), 11-20.
- Polychroni, F., Koukoura, K. & Anagnostou, I. (2006). Academic self-concept, reading attitudes and approaches to learning of children with dyslexia: do they differ from their peers. *European Journal of Special Needs Education*, 21(4), 415-430. doi: 10.1080/08856250600956311.
- Πόρποδας, Κ. (2002). *Η Ανάγνωση*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.
- Πόρποδας, Κ. (2003). *Η μάθηση και οι δυσκολίες της. Γνωστική Προσέγγιση*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.
- Pijl, S. J. & Frostad, P. (2010). Peer acceptance and self-concept of students with disabilities in regular education. *European Journal of Special Needs Education*, 25, 93-105. doi.org/10.1080/08856250903450947.
- Renick, M. G. & Harter, S. (1989). Impact of social comparisons on the developing self-perceptions of learning disabled students. *Journal of Educational Psychology*, 81(4), 631-638.
- Robson, C. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Rosenberg, M. (1986). *Conceiving the self*. New York: Basic.
- Ρούσσος, Π., Τσαούσης, Γ. (2011). *Στατιστική στις επιστήμες της συμπεριφοράς με τη χρήση του SPSS*. Αθήνα: Τόπος.
- Sharabi, A., Margalit, M, (2011). Virtual friendships and social distress among adolescents with and without learning disabilities: the subtyping approach. *Journal European of Special Needs Education*, 26 (3), 379-394.

- Slavin, R. & Κόκκινος, Μ. (Επιμ.). (2007). *Εκπαιδευτική Ψυχολογία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Σταθοπούλου, Α., Καραμπατζάκη, Ζ., Πανταζοπούλου, Μ., Παπαδάτος, Γ. (2015). Σχέση μαθησιακών δυσκολιών με την εμφάνιση ψυχολογικών προβλημάτων σε μαθητές Δ/βάθμιας εκπαίδευσης. *Πρακτικά 5^{ου} Συνεδρίου Επιστημών Εκπαίδευσης*, (1339-1346), Αθήνα: Κέντρο Μελέτης Ψυχοφυσιολογίας και Εκπαίδευσης, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Stone, C. A. & May, A. L. (2002). The accuracy of academic self-evaluations in adolescents with learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 35,(4), 370-383.
- Svetaz, M. V., Ireland, M., Blum, R. (2000). Adolescents with learning disabilities: risk and protective factors associated with emotional well-being: findings from the National Longitudinal Study of Adolescent Health. *Journal of Adolescent Health*, 27 (5), 340-348.
- Terras, M., Thompson, L. C., & Minnis, H., (2009). Dyslexia and Psycho-social Functioning: An Exploratory Study of the Role of Self-esteem and Understanding. *Dyslexia*, 15, 304–327.
- Τσακίριδου, Ε. & Κοκκίδου, Μ. (2009). Η διερεύνηση της σχέσης των σπουδών μουσικής με την ανάπτυξη της αυτοαντίληψης και της αυτοεκτίμησης σε παιδιά σχολικής ηλικίας. *Ελληνική Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση*, 73-93. Ανακτήθηκε 2 Φεβρουαρίου 2018, από <https://www.researchgate.net/publication/280922979>.
- Τσίγκα, Ε. & Νάσaina, Ε. (2012). Η συμβολή της αυτοεκτίμησης στη σχολική επίδοση των μαθητών. *Πρακτικά 6ου Πανελλήνιου Συνεδρίου της ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.*, (1-8). Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας & Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού.
- Wiener, J. & Tardif, C. 2004. Social and Emotional Functioning of Children with Learning Disabilities: Does Special Education Placement Make a Difference?.

Learning Disabilities: Research & Practice, 19(1), 20-32.
doi.org/10.1111/j.1540-5826.2004.00086.x.

Χασάπης, Ι. (1980). *Ψυχολογία της προσωπικότητας*. Τόμοι Α' και Β', Αθήνα: Αυτοέκδοση.

Χατζηχρήστου, Χ. (2011). *Κοινωνική και Συναισθηματική αγωγή στο σχολείο. Πρόγραμμα για την προαγωγή της ψυχικής υγείας & της μάθησης στη σχολική κοινότητα*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δάρδανος.

Zelege, S. (2004). Self-concepts of students with learning disabilities and their normally achieving peers: a critical review. *European Journal of Special Needs Education*, 19, 145-170.